

УТИЦАЈ СТЕПЕНА ОШТЕЋЕЊА СЛУХА НА ОПИС СЛИКА У НИЗУ У ШКОЛАМА ЗА ГЛУВУ И НАГЛУВУ ДЕЦУ¹

Надежда Димић¹, Мирјана Ашанковић², Љубица Исаковић¹

¹ Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

² Центар за смештај и боравак деце и омладине
ометене у развоју, Београд

Писани говор је основно средство ошћење и говорно-језичког развоја глуве и наглуве деце. Сврху прича или слике у низу имају значајну улогу у формирању језичке културе ученика. Опис слике обухвата визуелну перцепцију и језичко изражавање. Слика стимулативно делује на ученика, развија способност посматрања и мишљења, повезује мисли и осећања са ранијим искуством и пружа могућност да се замисли цела ситуација у којој се збива радња на слици. Путем слике можемо да оценимо које су могућности писмено изражавања ученика.

На почетку испитивања постављен је ошћи циљ који гласи: испитати функцију сврху приче у настави српског језика у школама за глуву и наглуву децу. На основу циља постављени су задаци испитивања: утврдити утицај степена оштећења слуха на опис слика у настави српског језика у школама за глуву и наглуву децу, утврдити које врсте прешака ученици праве при опису слика у низу, утврдити фреквенцију и врсту речи при опису слика у настави српског језика у школама за глуву и наглуву децу.

Испитивање је спроведено на територији Републике Србије, у две основне школе на подручју Београда: Школи за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански“ и Основној школи за децу оштећеног слуха и говора „Радивој Поповић“.

Узорак је чинило 56 ученика узраса од шесте до осмог разреда. У овом раду представимо подзорак који чине ученици разврстани према степеном оштећења слуха са посебно издвојеном групом ученика са кохлеарним им-

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта који се реализује под покровитељством Министарства просвете и науке Републике Србије под називом „Утицај кохлеарне имплантације на едукацију глувих и наглувих особа“, БР. 179055

имлантхом: кохлеарно имлантирана деца 6 ученика (6%), средња аудитивна дефицијенција 12 ученика (18%), тешка аудитивна дефицијенција 17 ученика (26%), дубока аудитивна дефицијенција 31 ученик (47%).

Као инструменти су коришћене стирин приче „Зима“ и „Пролеће“ (Б. Косић, С. Владисављевић, М. Појовић).

Добијени резултати приказани су табеларно и графички.

На основу анализе добијених резултата закључили смо да постоје незначителне разлике између резултата ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (у просечном броју употребљених речи, реченичном нивоу изражавања или фреквенцијом одређених врста речи) у односу на ученике са тешком и средњом аудитивном дефицијенцијом, као и у односу на кохлеарно имлантиране ученике, који постижу проценително боље резултате у односу на све поменуће параметре, али не у мери у којој се очекивало.

У узорку кохлеарно имлантираних ученика има чак 3 ученика који су узрасно до петог разреда, па се лошија постигнућа донекле могу приписати и томе да се они још увек налазе у разредима почетног описмењавања. Такође, у разговору са њиховим наставницима дошло се до податка да деца у својим имлантима често немају батерије, што свакако утиче и на слушну перцепцију, квалитет језика и усменој и писаној израза.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: стирин прича, српски језик, писање, кохлеарни имлант, глуви и наглуви

УВОД

Писани говор представља један од водећих облика комуникације. Код деце оштећеног слуха писани говор представља много више од средства комуникације. Он заправо допуњује ограниченост њиховог усменог говора. Позната је чињеница да дете које чује прво развије усмени говор, а тек касније и писани говор током школске обуке. За разлику од њега, дете оштећеног слуха учи истовремено усмени и писани говор (Димић, 1996).

Јасно је да писање код глувих и наглувих може значајно да доприне се инклузији у друштвену средину. Али, потенцијали писања често остају неискоришћени. Да би се они потпуно искористили квалитет ових вештина мора се подићи на нови ниво. Наиме, њихов писани израз је сиромашан, тако да иако лако науче писане знакове они пишу аграматично, споро, не увиђају односе међу реченицама, не повезују адекватно речи у реченици и реченице међусобно, док им је активан речник оскудан (Димић, Ковачевић, 1999; Ковачевић, Т., 2003).

Децу треба оспособити да користе писани говор у разним животним ситуацијама. На тај начин они богате свој речник, стичу нова знања и развијају веће способности да путем писане речи комуницирају са сре-

дином, примају поруке разних личности, емоционално их оживљавају прихватају или одбацују, размишљају о њима, доносе судове и закључке. Активан однос ученика према писаном говору помаже им да учествују у процесима и збивањима која су им просторно и временски удаљена.

Стрип прича, или слике у низу, имају значајну улогу у формирању језичке културе ученика. Описивање је значајан облик језичког комуницирања. Неопходно је за јасно представљање суштинских односа између предмета, бића и појава у свакој животној ситуацији. Код глуве и наглуве деце се помоћу илустрација учвршћује проматрачко памћење, убрзава процес формирања појмова и олакшава овладавање активним речником. (Димић, Исаковић, 2005; Димић, Исаковић, 2006; Димић, Вујасиновић, Исаковић, 2003; Исаковић, Димић 2007).

Нашим истраживањем желимо да испитамо функцију стрип приче у настави српског језика код глуве и наглуве деце, са посебним освртом на децу са кохлеарним имплантом.

Писани говор је један од начина комуникације међу људима. То је сложена делатност, пошто изузетно ангажује способности појединца. Писани говор, за глуву и наглуву децу, има изузетну важност, пошто је комуникација путем усменог говора отежана. Преко писма глува и наглува деца могу да приме информације и да изражавају своје мисли и осећања. Данас, у савременом друштву, писана реч се сусреће у свим животним ситуацијама. Савладавањем писмености човек отвара себи пут ка стицању знања и проширењу духовног хоризонта, ка једној широкој могућности комуникације са другим људима. Због тога је један од главних задатака школе да овој деци омогући да свладају и усвоје процес писаног говора.

Малобројни су радови о процесу развоја писаног говора. Али и ти радови се односе углавном на децу која чују. Проблем писаног говора код глуве и наглуве деце врло је мало истраживан и као такав представља изазов за многе истраживаче.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Писани говор је основно средство општег и говорног развоја глуве и наглуве деце.

Он је један од путева стицања и утврђивања знања и услова за даљи развој детета. Намера овог истраживања била је да се расветли проблем писане културе код глуве и наглуве деце основношколског узраста.

Спроведено истраживање имало је циљ да испита функцију стрип приче у настави српског језика у школама за глуву и наглуву децу, као и

које су могућности писменог изражавања ове деце у зависности од степена оштећења слуха.

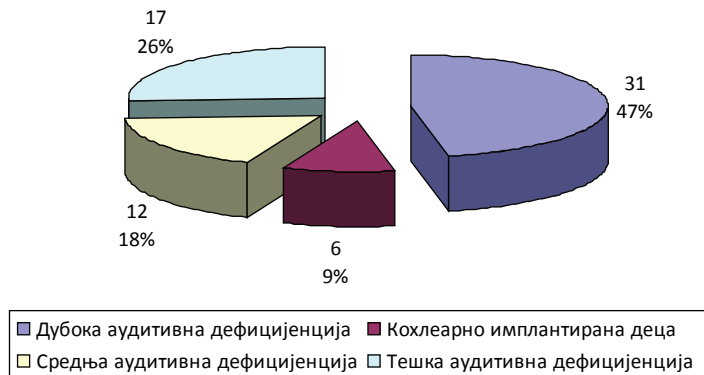
УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено на територији Републике Србије, у две основне школе на подручју Београда: Основној школи за оштећене слухом –наглуве „Стефан Дечански“ и Основној школи за децу оштећеног слуха и говора „Радивој Поповић“. Узорак је чинило 56 ученика узраста од трећег до осмог разреда.

У овом раду представићемо подузорак кога чине ученици разврстани према степену оштећења слуха са посебно издвојеном групом ученика са кохлеарним имплантом.

- Кохлеарно имплантирана деца 6 ученика (6%)
- Средња аудитивна дефицијенција 12 ученика (18%)
- Тешка аудитивна дефицијенција 17 ученика (26%)
- Дубока аудитивна дефицијенција 31 ученик (47%)

Интелигенција ученика била је у границама нормале за слушно оштећену популацију. Стање вида ученика је такође било задовољавајуће.

УСЛОВИ ИСТРАЖИВАЊА

Приликом испитивања водило се рачуна о свим субјективним и објективним факторима који могу да утичу на процес писања. Нису коришћена никаква мотивациона средства. Испитивање је вршено у току преподневне наставе и осветљеност је била добра.

Истраживање се одвијало у периоду мај-јун 2010. године. Пре почетка истраживања ученицима су дата прецизна упутства путем говора и знаковног језика.

ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

На почетку истраживања одређени су одговарајући инструменти.

1. Објективна и субјективна аудиметрија

Подаци о стању слуха узети су из постојеће школске документације. Ученици су разврстани на основу класификације Светске здравствене организације.

2. Стрип приче „Зима“ и „Пролеће“ (Ђ. Костић, С. Владисављевић, М. Поповић, 1983).

Стрип приче се састоје од 4 слике. Стрип прича се не заснива на вербалном моделу и она омогућава ученику да запажа, да повезује и створи сам свој ток приче која може деловати као самостално спонтано излагање. Анализом овог писаног дечјег казивања могу се добити многи подаци. Нас је интересовао утицај степена оштећења слуха на ниво изражавања глуве и наглуве деце (да ли је то реч, проста реченица, проширена или сложена реченица), фреквентност речи и најзаступљеније речи коришћене при опису ових слика.

У истраживању су, у зависности од података који су прикупљени и постављених циљева истраживања, у обради коришћени проценти и аритметичка средина.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела број 1 – Сирииј прича „Зима“

Степен оштећења слуха	Прва слика (број речи)	Друга слика (број речи)	Трећа слика (број речи)	Четврта слика (број речи)
Кохлеарно имплантирани	6,61	6,4	5,93	6
Средња аудитивна дефицијенција	6,25	6,42	6,38	6,82
Тешка аудитивна дефицијенција	6	6,06	5,93	6, 17
Дубока аудитивна дефицијенција	5,45	5,36	5,87	4,91
укупно	24,31	24,24	23,8	23,36
просек	0,43	0,43	0,42	0,41

У табели број 1 приказан је просечан број употребљених речи при опису Стрип приче „Зима“ у зависности од степена оштећења слуха.

На основу анализе добијених резултата закључили смо да постоје разлике у броју употребљених речи између ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику од 4,91 до 5,87) у односу на ученике са тешком (просек од 5,93 до 6,17) и средњом аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику од 6,25 до 6,82), као и у односу на кохлеарно имплантиране ученике (просек по ученику од 5,93 до 6,61) који су постигли нешто боље резултате.

Табела број 2 – Сџрип и прича „Пролеће“

Степен оштећења слуха	Прва слика (број речи)	Друга слика (број речи)	Трећа слика (број речи)	Четврта слика (број речи)
Кохлеарно имплантирани	6,7	6,43	5,98	6
Средња аудитивна дефицијенција	6,2	6,4	6,31	5,99
Тешка аудитивна дефицијенција	6	6,14	5,84	6,07
Дубока аудитивна дефицијенција	5,6	5,38	5,42	4,9
укупно	24,5	24,35	23,55	22,96
просек	6,125	6,08	5,88	5,74

У табели број 2 приказан је просечан број употребљених речи при опису сџрип приче „Пролеће“ у зависности од степена оштећења слуха.

На основу анализе добијених резултата закључили смо да постоје разлике између резултата ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (просек речи по ученику од 4,9 до 5,6), у односу на ученике са тешком (просек по ученику од 5,84 до 6,14) и средњом аудитивном дефицијенцијом (просек речи по ученику од 5,99 до 6,4), као и у односу на кохлеарно имплантиране ученике који су постигли нешто боље резултате (просек по ученику од 5,98 до 6,7).

Табела број 3 – Сџрип и прича „Зима“

Степен оштећења слуха	Број употребљених реченица
Кохлеарно имплантирани	3,8
Средња аудитивна дефицијенција	3,2
Тешка аудитивна дефицијенција	3
Дубока аудитивна дефицијенција	1,03

У табели број 3 приказан је просечан број употребљених реченица при опису Стрип приче „Зима“ у зависности од степена оштећења слуха.

На основу анализе добијених резултата закључили смо да постоје разлике између резултата ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику 1,03) у односу на ученике са тешком (просек по ученику 3) и средњом аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику 3,2), као и у односу на кохлеарно имплантиране ученике, који су постигли нешто боље резултате (просек по ученику 3,8).

Табела број 4 – Стрип прича „Пролеће“

Степен оштећења слуха	Број употребљених реченица
Кохлеарно имплантирани	3,58
Средња аудитивна дефицијенција	3,12
Тешка аудитивна дефицијенција	3,24
Дубока аудитивна дефицијенција	1,23

У табели број 4 приказан је просечан број употребљених реченица при опису стрип приче „Пролеће“ у зависности од степена оштећења слуха.

На основу анализе добијених резултата закључили смо да постоје разлике између резултата ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику 1,23) у односу на ученике са тешком (просек по ученику 3,24) и средњом аудитивном дефицијенцијом (просек по ученику 3,12), као и у односу на кохлеарно имплантиране ученике који су постигли нешто боље резултате (просек по ученику 3,58).

ЗАКЉУЧАК

Писани говор има непроцењиву улогу у језичком развоју глуве и наглуве деце. Развојем писаног говора деца могу истовремено да побољшају и усмени начин изражавања. Писменост има огроман потенцијал и значај у њиховој комуникацији и укључивању у друштвену средину. Анализом описа слика ученика можемо да уочимо шта деца виде на слици, шта могу да објасне и протумаче и какве закључке умеју да изведу.

1. У писаном изражавању ученика нешто боље резултате су постигли ученици са кохлеарним имплантом, али можемо рећи да се очекивала већа разлика у односу на ученике који користе слушне апарате а имају средњу и тешку аудитивну

дефицијенцију. Делимично објашњење добијених резултата можемо приписати томе да у узорку кохлеарно имплантираних ученика има чак три ученика који су узраста до петог разреда, па се лошија постигнућа објашњавају тиме да се они још увек налазе у разредима почетног описмењавања. Такође, у разговору са њиховим наставницима дошло се до податка да деца немају увек батерије у свом импланту, што свакако утиче на слушну перцепцију, као и на квалитет усменог и писаног израза. Ту посебно треба издвојити значај ране интервенције, рехабилитације, стимулативност средине у којој ученик живи, па и карактеристике саме личности.

2. Уочене су разлике између резултата ученика са дубоком аудитивном дефицијенцијом (у броју употребљених речи, нивоу изражавања путем реченица или фреквентности одређених речи) у односу на ученике са тешком и средњом аудитивном дефицијенцијом, као и у односу на кохлеарно имплантиране ученике који су постигли нешто боље резултате.
3. У радовима глуве и наглуве деце доминира начин описивања слика путем шаблона. Наставници треба што раније да подстичу ученике да описују различита бића и предмете, како у усменом тако и у писаном облику. Поред именица и глагола, ученицима треба давати што више придева, али и осталих врста речи како би дошло и до њихове активне примене. Ученици са кохлеарним имплантом су при опису слика употребили више реченица, посебно у старијим разредима, где квалитетно спајају реченице у мисаону целину. Код осталих ученика је уочено да се чак и на узрасту седмог и осмог разреда изражавају на нивоу речи. Ученици највише употребљавају просте, а у старијим разредима проширене реченице. На развоју речника треба интензивно радити од најранијег узраста, крећући се од конкретних-ближих ка даљим и апстрактним појмовима.
4. Пасивни речник глуве и наглуве деце је богатији од активног. Догађа се да деца разумеју сам појам, али не употребљавају активно одређену реч у свом исказу. На пример, глагол *шойиши* (стрип прича „Зима“) је употребио мали проценат деце, иако разумеју сам појам и како и зашто настаје топљење снега. Међутим, они су при опису те слике углавном користили исказ: *Сунце іреје; Нема, мало снеі; Нула снеі*. Такође, веома је важно да током

обrade непознатих речи свака реч добије своју употребну вредност, као и да се ученици подстичу да те новонаучене речи користе у реченицима, како би утврдили њихово значење.

5. Најфреквентније речи, при опису стрип приче „Зима“ биле су: *снеї, зима, деца, љавиши, љеваши, бело, хладно*.
Најфреквентније речи, при опису стрип приче „Пролеће“ биле су: *јабука, дрво, баїша, љењаши, љагаши*.
6. У школама за глуву и наглуву децу развоју писаног говора треба посветити посебну пажњу. Посебно треба настојати да се пронађу начини да се сви уочени проблеми у писаном изражавању глувих и наглувих особа отклоне, или сведу на минимум.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adams J.W., Rohring P. S. (2004): Handbook to service the deaf and hard of hearing, Elsevier Academic Press, San Diego
2. Бугарски, Р. Д. (1991) : Увод у општу лингвистику: Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
3. Брајовић Љ., Матејић-Ђуричић З., Радоман В., Брајовић А. З. (1996): Слух и слушна оштећења, Завод за наставна средства и уџбенике, Београд
4. Брајовић Љ., Савић Љ., Влајић Ж., Ивановић П.(1988): Наглуво дете, Дефектолошки факултет, Београд
5. Бордић А., Бојанин С.(1997): Општа дефектолошка дијагностика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
6. Димић, Н. Д., (1996): Методика артикулације, Дефектолошки факултет, Београд
7. Димић, Н. Д., (1996): Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки факултет, Београд
8. Димић, Н. Д., Ковачевић, Т. Р. (1999): Неки лексички дефицити у језику деце оштећеног слуха основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа
9. Димић, Н. Д., Ковачевић, Т. Р. (1998): Специфичности лексике у писаном изражавању деце оштећеног слуха основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, бр. 1, стр. 17–30
10. Димић, Н. Д., Исаковић, Л. (2005): Илустрација у настави српског језика у школама за глуву и наглуву децу, Београдска дефектолошка школа, бр. 1, стр. 37–43

11. Димић, Н. Д., Исаковић, Л. (2006): Илустрација као стимуланс за развој речника ученика оштећеног слуха и ученика који чују, Београдска дефектолошка школа, бр. 3, стр. 1–22
12. Димић, Н. Д., Вујасиновић, З. Л., Исаковић, Л. (2003): Функција слика у низу у настави матерњег језика у школама за глуве и наглуве, Београдска дефектолошка школа, бр.1–2, стр. 66–80
13. Димић, Н. Д., (2003): Говорно-језички дефицити код глуве и наглуве деце - огледи о језику глувих и наглувих, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд
14. Isaković, Lj., Dimić, N. (2007): Leksički fond dece oštećenog sluha i primena ilustracije, Specijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd, CIDD, 3–4, 105–115
15. Исаковић, Љ. (2007): Врсте речи у реченици код ученика оштећеног слуха и ученика који чују, Београдска дефектолошка школа, Друштво дефектолога Србије, Београд, 2, 11–23
16. Ковачевић, Т., (2003): Специфичности процеса усвајања активног и пасивног речника код глуве и наглуве деце, Дефектолошки факултет, магистарска теза, Београд
17. Лурија, А. Р., (1982): Основи неуролингвистике, Нолит, Београд
18. Група аутора, (1999): Дефектолошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
19. Група аутора, (1996): Педагошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
20. Костић Ђ., Владисављевић С., Поповић М. (1983): Тестови за испитивање говора и језика, Завод за уџбенике и наставна средства Београд
21. Костић Ђ.(1980): Говор и слушно оштећено дете, Културни центар –привредна књига, Горњи Милановац
22. Николић, М. (1992): Методика наставе српског језика и књижевности, завод за уџбенике и наставна средства, Београд
23. Радоман В.(1996): Сурдопсихологија, Дефектолошки факултет, Београд
24. Савић Љ. (1982): Методика рада са децом оштећеног слуха, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
25. Савић Љ. (1965): Последице глувоће, Савезни одбор Савеза глувих Југославије, Београд
26. Strong M., (1988): Language learning and deafness, Cambridge University Press, Cambridge
27. Thompson, R. E & Brenner, L. O. (1967): Emotionally disturbed deaf child, A. G. Bell Association for the deaf, Washington D. C

28. Fulton D., (2008): Educating special children, Routledge, Oxon
29. Van Gamp, G., Smith RHJ (2003): The hereditary hearing loss, <http://webhost.ua.ac.be/hhh>
30. Виготски Л.: Основи дефектологије, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
31. Вучковић, М. (1993): Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

IMPACT OF HEARING LOSS IN IMAGE DESCRIPTIONS IN A SERIES OF PICTURES FOR DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN

NADEŽDA D. DIMIĆ ¹, MIRJANA ATANASKOVIĆ ², LJUBICA ISAKOVIĆ ¹

¹Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

² Center for the accommodation of children and adolescents
with developmental disorders, Belgrade

SUMMARY

Written language is the primary means of general and speech development of deaf and children with hearing disabilities. A-series-of-picture - has an important role in shaping the culture of language learners. Description of the image includes a visual perception and language expression. Picture has a stimulating effect on students, develops their ability of observation and thinking, as well as their thoughts and feelings associated with the past experience and their opportunity to imagine the whole situation in which the action takes place on picture. We can assess what are the possibilities of written expression children tested in the description of related pictures in a row.

At the beginning, we set the general objective of the research: to investigate the function of pictures story in the Serbian language teaching in schools for deaf and children with hearing disabilities. In doing so, we also determine the specific research objectives, which is: to determine the impact of hearing loss on the description of images in teaching Serbian language in schools for deaf and hard of hearing children, to determine what kinds of mistakes pupils make to describe pictures in a row, to determine the frequency and type of words to describe images in teaching Serbian language in schools for deaf and hard of hearing children.

The survey has been conducted in the Republic of Serbia, the two primary schools in Belgrade: school for deaf and hard of hearing children „Stefan Decanski,” and primary school for children with hearing and speech loss „Radivoj Popovic“. The sample included fifty-six pupils of two schools from third till the eight grade. In this paper we present a subsample of pupils who are classified by degree of hearing loss with a distinctive group of six pupils with cochlear implants: cochlear implanted children -6 pupils (6%), medium auditory deficiency-12 pupils (18%) , hard auditory deficiency -7 pupils (26%) , deep auditory deficiency 31 pupils (47%). We used two pictures stories - “Winter“ and „Spring“ (F. Kostic, S. Vladislavljevic, M. Popovic).

The results are presented in tables and charts.

The obtained results led to our conclusion that there was slight differences between the results of pupils with deep auditory deficiency in the use of the word, sentence or expression level of the frequency of certain types of words in relation to pupils with severe, medium auditory deficiency and also in relation to the cochlear implanted pupils who have achieved better results compared to all the above parameters, but not as much as expected. In a sample of cochlear implanted pupils there are even three pupils who were aged to fifth grade and we can prescribe, in a small degree, the poor results because they are in the initial phase of literacy. Furthermore, in conversation with their main teachers we came to the information that children do not permanently carry the batteries, which certainly affects on the auditory perception, on the quality of language-oral and written expression.

KEY WORDS: pictures story, the Serbian language, writing, cochlear implant, the deaf and hard of hearing